

משאל־עם בענינים מיוחדים העולים על הפרק בניהול המדינה

השאלה הופנתה אל כותב הטורים ע"י השר המנוח ר' ד. צ. פנקס ז"ל. בדברי תשובה על קבלת הסי' "הלכות מדינה" הוא כותב בין השאר:

ירשה לי להביא לפניו בעיה המעסיקה אותי בימים האחרונים בקשר לתביעת תשלומים מגרמניה. הוצעה בכנסת הצעה לערוך משאל־עם. אני התנגדתי להצעה מטעמים מעשיים. אך נראה לי שמנהג זה של משאל־עם שהי' קבוע אצל היונים והרומאים העתיקים לא הי' נוהג אף פעם בישראל.

אמרתי לעצמי שהבדל זה בינינו ובינם מבוסס על כך שלנו יש תורה ולהם לא היתה תורה, ומשום כך יכול הי' העם מדי פעם בפעם להחליט כרצונו.

אולם יש עוד לברר איך התפתחו אצלנו סדרי־בחירות כלליות. מינוי סנהדרין הי' לכתחלה כפי שגם נזכר בספרו בכת המלך, ובהעדרו — נתמנו החברים ע"י ראש הסנהדרין לאחר התייעצות עם חברי הסנהדרין.

שבעה טובי העיר, בודאי היו צריכים להיות מקובלים על תושבי העיר וע"י הסכמה ובחירות. אשמח אם כב' יוכל להתפנות ולהעיר לי את הערותיו על נושא זה.

זואת תשובתי:

מוצש"ק אור ליום כ"ב טבת תשי"ב. ירושלים עיה"ק תובב"א.

אל הוד כבוד השר הנכבד והנעלה מר ד. צ. פנקס שר התחבורה במדינת ישראל.

שר מאד נכבד,

ביום עש"ק דנא נתכבדתי בקבלת מכתבו היקר על אודות ספרי החדש הלכות מדינה ח"א, ואני מודה לו מעומקא דליבא על דבריו המעודדים. כמו כן נגשתי מיד בכבוד ראש להתעמק בבעיה החשובה המעסיקה את כבודו בימים אלה ובטובו הואיל להפנותה אלי. קראתי לשבת ענג בהשתעשעי בבירורה ההלכתי של השאלה. ובזה הנני להעלות על הנייר את הנלפענ"ד בזה.

רסט

ואען ואומר: צדק בהחלט כבוד השר שהחבדל בינינו לבין היונים ותלומאים הוא מפני שלנו ישנה תורה אלקית אשר חקיה לא ישונו לעולמים, ולהם אין תורה, וכן היה העם מחליט אצלם מדי פעם בפעם ככל העולה על רוחו, באין על גביו שום עול של תורה ומצות אלהיים המרסנים את האדם ואת העם בלי תת שלטון בלי מצרים ליצר מחשבות לבו ומשעבדים את לבו לאביו שבשמים. ומה שלא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום, הגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל המלמדים אותו בינה וחשכל לדעת הדרך דרך-המלך שעליו ללכת בה מבלי לסנות אל רהבים ושטי כזב, וזהו במיוחד בסימון דרך להנהגות הנוגעות באופן ישר אל חקי התורה שנחקקו כבר בתורה שבכתב או בע"פ שלא ישונו לעולמים. ואף בחקים נימוסיים ומנהגים מדיניים שהתורה נתנה רשות להנהגה המדינית לקבעם, ג"כ מקור יניקתם הוא מאבני-השיתין של תורתנו הקדושה, ופניהם מכוונים למגמה לאחד ולגבש את העם כגוי אחד בארץ המיוחד בתפקידו הרוחני להגיד תהלת ה' בעמים ולסרסם את אמונת האחדות. והדברים ארוכים.

ובנוגע לשבעת טובי העיר צדק ג"כ כבוד השר בכתבו ששבעת טובי העיר בודאי היו צריכים להיות מקובלים על תושבי העיר ועל ידי הסכמה ובחירות. ויעיין גא כב' בספרי שו"ת ציץ אליעזר חלק ב' סימן כ"ד שהשבתי וביארתי ע"פ ההלכה את דבר הקנאת זכות בחירה לחות דעה בענינים ציבוריים. וכן שם בס"ג שהשבתי ובררתי באריכות לאור ההלכה ענין יכלת בני העיר וממוניה בקביעת תקנות, וכן אם טובי העיר צריכים לימלך בתקנתם עם חבר העיר. וכמו כן הארכתי בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' כ"ט בבירור ההלכה של כיצד ובאיזה אופן בוחרים וממנים פרנסי קהל, ודבר הסכמות והחלטות הנבחרים אם מחייבים תמיד את הקהל, ובהיות שהענינים ארוכים עד מאד ולא נשאלתי עליהם ע"י כבוד השר לבררם כעת במיוחד בנוגע לשאלות מפורטות העומדות כעת על הפרק, אסתפק במכתבי זה כמה שציינתי במקומות אשר אני מדבר עליהם בספרי, ואם אחרי שיעיין בהם יהיו לו עוד ספיקות על כמה בירורי שאלות שיתעוררו אצלו, בחפץ לב אתפנה לענות לו בע"ה את הנלפענ"ד בכל אשר יפנה אלי. וכעת אענה לו על עיקר שאלתו. והוא אם יש מקום עפ"י ההלכה לדרוש לערוך משאל-עם כשלפני הממשלה ונבחרו העם עומדת שאלה גדולה ומיוחדת הנראית כפוגעת באופן ישיר ברגש כל אחד ואחד מאנשי המדינה כשאלת תביעת תשלומים מגרמניה המעסיקה את הממשלה, הכנסת והעם בימים אלה.

ולפענ"ד אחרי עיוני בשאלה זאת נראה שצדק כב' שאין מקום עפ"י התורה לעריכת משאל-עם, וכמה טעמים הלכתיים ויסודיים בדבר, וכאשר אראה, ואמנם בקצרה כי לדחיפות השאלה אני מוצא חובה למהר בתשובתי.

(א) גרסינן בירושלמי (פ"ג דמגילה ה"ב): ג' מבית הכנסת כבית הכנסת ח' מבני העיר כעיר. מה אנו קיימין אם בשקיבלו עליהן אפי' אחד, אם בשלא קיבלו עליהן אפילו כמה, אלא כן אנו קיימין בסתם. ומפרש הקרבן העדה: אלא הכא במאי עסקינן בסתם שהפקידו עליהן שבעה טובי העיר לפקח על עסקי הציבור סד"א דלמכור תשמישי קדושה ובית הכנסת לא עלה על דעת בני העיר מעולם שימכרו שלא מדעתן קמ"ל דאפ"ה ממכרן ממכר.

וכן כותב מפורש הר"ן על האלפס בס"ג דמגילה בביאור דברי הירושלמי:

בסתם כלומר שהעמידו עליהם סתם ז' טובי העיר לפקח על עסקי צבור הלכך אע"פ
שלא קבלו עליהם בני העיר בפירוש מכר דברים אלו אפ"ה ממכרן ממכר, שלא תאמר
דברים של תשמישי קדושה וביהכ"נ לא עלתה על לב דעת בני העיר שימכרו
אלא מדעתן ולא יועיל מכירתן אא"כ נטלו רשות מבני העיר בפירוש קמ"ל ע"כ.
למדנו מדברי הירושלמי שכה ז' טובי העיר הוא אפילו על ענינים שלא עלה
על דעת בני העיר מעולם שיצטרכו לטפל בהם, ואין ז' טובי העיר צריכים לשאול
מחדש את דעת בני העיר בהגיע לסניהם ענין זה, אלא יכולים על סמך מינויים
הסתמי להתעסק בכל עניני העיר, ולפעול על דעת עצמם גם בענין נדיר זה כפי
הכרעת דעתם לטובת העיר.

גם בשו"ת הרשב"א ח"א (סי' תרי"ז) מבאר כוונת הירושלמי דר"ל כשהעמידו
עליהם הציבור שבעה פרנסים סתם לפקח על עסקי הציבור יש להם רשות לכל דבר
כאילו עשו כן כל בני העיר אע"פ שלא העמידו אותם על דבר זה בפירוש.
עוד זאת כללא כייל לנו הרשב"א בתשובתו שם כי שבעה טובי העיר
המוזכרים בכל מקום אינם שבעה אנשים המוכחרים בחכמה או בעושר וכבוד, אלא
שבעה אנשים שהעמידום הציבור פרנסים סתם על עניני העיר והרי הן כאוטרופוסיין
צליהם עיי"ש.

וכך מבאר גם המרדכי בס"ק דב"ב (סי' ת"ט) בשם ר"ת שטובי העיר
נחשבים כבני העיר בכל פעולותיהם, ופוסק כן הרמ"א ביו"ד (סי' רכ"ח סעי' ל"א)
דאם נתנו רשות לטובי העיר הם במקום כל הקהל, ועיין גם בשו"ת מהר"י קצבי
(סי' ט"ז) שכותב שמה שנעשה מדעת כל טובי העיר הממונים על עסקי הציבור
הרי הוא כאילו נעשה מדעת כל אנשי העיר ע"ש.

והכי סובר נמי השבות יעקב (ח"א חיו"ד סי' ע"ד) דכשנבררו אלו שבעה
מדעת כל הציבור או ע"פ רובו ככולו ונתנו להם כח להוסיף או לגרוע בתקנות
כפי שיראה להם ודאי אין שום מוחה בידיהם מעתה ויכולין לתקן בכל מילי ע"ש.
וכך מסכם גם הנחלת שבעה (ח"א סי' כ"א אות ט"ז) שהתקנות ומנהגות שעושין
טובי העיר או בעלי תקנות הממונים על כך מפי כל הקהל ודאי הוי כאילו היה שם
דעת כל יחיד ויחיד מאחר שנתמנו מדעת כל הקהל ודעתיהו הוי כדעת כל הקהל
וכל הקהל מבטלים דעתיהו לגבייהו עיי"ש.

דון מינה במכש"כ במושלי ומנהיגי מדינה שנתמנו בסתמא על כל עניני
הנהלת המדינה, שבודאי אוסן מינויים היה אדעתא דהכי שיפעלו בתבונתם המדינית
והכלכלית ככל אשר ימצאו לטוב ולמועיל למדינה, כי מי הוא זה אשר יוכל
תת גבולים ולומר לאישי ההנהגה עד סה תבואו? בומן שאנשי ההנהגה נמצאים
בתוך שטף הפעולות המדיניות, שהמה או בבחינה של לב מלכים אין חקר,
ותזוה אחת מן הקו שהתוו להם יכולה להמיט שואה על כל ההיקף המדיני שלהם
ולהביא סבל מדיני רב. ורק אלה השקועים בראשם ורובם בתוך כל הענינים ועוקבים
אחריהם בלי שום הסחת דעת כל שהו מקו המדיניות, ונושאים בעול האחריות, הם
המה שיכולים לחות דעת ולהכריע את כף המאזנים לצד הרצוי והמועיל. ולכן
בודאי הכח בידי אישי ההנהגה לפעול בכל השטחים של צרכי המדינה המדיניים
והכלכליים המתאחדים כחוט שני, ככל אשר ימצאו לטוב ולמועיל למדינה בכל
משך תקופת כהונתם מבלי שיצטרכו לכך הסכמה נוספת מהעם, על ידי משאל-עם.

רצא

וּכְדוּמָה. וּבִלְבַב שְׁקֵט יִכּוּלִים לְגִשַׁת לְחוּצִיָּא לְפּוֹעֵל קוֹ הַנְּהַגְתָּם, אִם מִצְפוֹנָם נָקִי. כִּי לְכַךְ נִבְחָרוּ.

(ב) אִמְנָם רֵאִיתִי בְשׁוֹרֵת מִבֵּיַט וְחָא סִי פִיִד שְׁעוּמֵד עַל הַבִּיאוֹר אִם שְׁבַעַת טוֹבֵי הָעִיר גְּזָרוּ אוֹ הִסְכִּימוּ שׁוּם דְּבַר עַל הַצִּיבוֹר אִם יִהְיוּ חַיִּיבִים כָּל הַצִּיבוֹר לְקִיִּים תִּקְנָתָם מִשׁוּם דְּמִשְׁמַע דְּדוּקָא רַוב הַצִּיבוֹר הוּא דְּמִיעוּט נִגְרַר אַחֲרֵיהֶם אֲבָל רוּבָא לֹא גְרִירֵי בְתַר מִיעוּטָא וְאִפִּי הֵם שְׁבַעַת טוֹבֵי הָעִיר, וּמִבִּיא שְׁמִדְבְּרֵי הָרִיבָ"שׁ בְּתִשׁוּבָה מִשְׁמַע דְּאִפִּי וְ טוֹבֵי הָעִיר בְּעֵי רוּבָא בְּהִדְיָהּ וְאִילוּ מִדְּבַרֵי הָרִשְׁבָ"א בְּתִשׁוּבָה מִשְׁמַע דְּזוּטָ"ה יֵשׁ לָהֶם רִשׁוּת בְּכָל דְּבַר כְּאִילוּ עֲשׂוּ כָל בְּנֵי הָעִיר, וּמִיִּשְׁב לֹמַר דְּלְעוֹלָם בְּעֵינָן רוּבָא וּמָה שֵׁישׁ לָהֶם רִשׁוּת לְזוּטָ"ה בְּכָל דְּבַר הוּא מִשׁוּם דְּחִשְׁבִּי רוּבָא מִשׁוּם דְּאִתּוּ מִכַּח רוּבָא דְּקַבְלוּם עֲלֵיהֶם בְּסַתָּם לְסַקָּח עַל כָּל עֲנִינֵי צְבוּר, וּמָה שְׁנִרְאָה מִהִירוּשְׁלַמִי דְּאִפִּי קַבְלוּם בְּסַתָּם יֵשׁ לָהֶם רִשׁוּת בְּכָל דְּבַר כְּאִלוּ עֲשׂוּ כָל בְּנֵי הָעִיר הֵינְנוּ לְתַקְנָן וּלְגִזּוֹר מָה שִׁירְאָה לָהֶם וְיִוְדִיעוּם וְאִם יִשְׁתַּקּוּ וְלֹא יִסְרְבוּ יִהְיֶה קִיִּים וְאִם יִסְרְבוּ אִזּוּ לֹא יִהְיוּ חַיִּיבִים לְקִיִּים מָה שְׁתַּקְּנוּ. וּמִתּוֹךְ כֶּךָ מִסִּיק הַמִּבְיַט לְהִלְכָה בְּגִידוֹנֵי שֵׁם דָּאִם הִיתָה הַהִסְכָּמָה בְּדַבְרֵי שְׁאִינוּ מִצּוֹי אִין כַּח בִּיד הַמְּמוֹנִים שְׁהֵם בְּמִקּוּם זוּטָ"ה לְתַקְנָה גַּם כִּי הוֹרְשׁוּ מִן הַקְּהָלוֹת לְסַקָּח עַל כָּל צְרִיכָהֶם אִם לֹא שִׁסְכִּימוּ וְיִוְדוּ בְּהָ אַחַר כֶּךָ רוּב הַקְּהָל דְּהֵינְנוּ וְ טוֹבֵי הָעִיר בְּמַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר, וּמִבִּיא רֵאִיָּה לְזוּה מִהֵיָא בִּי כְּנִישְׁתָּא (בְּמַגִּילָה ד' כ"ו) דְּבוּטָ"ה וּבְמַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר אִפִּילוּ לְמִשְׁתֵּי בְּהָ שְׁכָרֵי שְׂרִי, וּבִלְאוּ הִכִּי לֹא מִשׁוּם דְּלֹא שְׁכִיחַ דְּלִזְבְּנוּ לְהִכִּי וּבְעֵינָן שִׁיָּהּוּ הֵם בְּמַעֲמַד וְאִפִּי נִתְּנוּ רִשׁוּת בְּסַתָּם לְזוּטָ"ה עֵיִישׁ.

וְיִוצֵא לְפִיָּו לְכַאוּרָה שְׁבַכְל עֲנִין מִיּוֹחַד דְּלֹא שְׁכִיחַ צְרִיכִים נִבְחָרֵי הַקְּהָל לְהוֹדִיעַ עַל כֶּךָ לְקַהֲל בּוֹחֲרֵיהֶם, וְרַק אִם יִשְׁתַּקּוּ אוֹ יִכּוּלִים לְעֲשׂוֹת הַנִּרְאָה בְּעֵינֵיהֶם. וְיֵשׁ לִידוֹן מְזוּה לְכַאוּרָה גַּם לְעֲנִין הַנְּהַגְתָּ הַמְּדִינָה שְׁבַכְל דְּבַר שְׁאִינוּ מִצּוֹי צְרִיכִים הַנִּבְחָרִים לְפָנֹת וּלְשֹׂאוֹל דְּעַת הַקְּהָל עַל יְדֵי עֲרִיכַת מִשְׁאֵל עִם וְכְדוּמָה.

אֲבָל עֵינָן בְּבִי בְּטוֹר אַרְ"ח (סִי קַנְ"ג) שְׁמִבִּיא שְׁמַצָּא בְּמִרְדְּכֵי יִשָּׁן כְּחוּב בְּשֵׁם הָרַאבִּי"ה דְּהַפִּירוּשׁ שֶׁל בְּמַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר הֵינְנוּ שִׁיעֲשׂוּ זֹאת בְּפִרְסוּם וְלֹא בְּצִינְעָא. וְכֵן פּוֹסֵק הַרְמָ"א בְּאַרְ"ח שֵׁם בְּסַעֲי וְ דְּכָל שְׁשַׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר מוֹכְרִים בְּפִרְסוּם מִקְרִי בְּמַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר וְאִינָן צְרִיכִין לֹמַר הֵן אוֹ לֹאוּ.

וְלְפִיָּו בְּכַגּוֹן גִּידוֹנָנוּ הַהַצְבָּעָה הַנְּעֲרַכַת עַל כָּל עֲנִין וְעֲנִין בְּכַנְסַת בְּפוּמֵי נִקְרָא זֶה כְּבַר בְּמַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר וְלֹא צְרִיכִים לְפָנֹת יוֹתֵר גַּם בְּפִרְטוֹת אֵל תַּעֲם שִׁיעֲנוּ הֵן אוֹ לֹאוּ, וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא בָּאָה הַתְּנַגְדוֹת מִפּוֹרְשַׁת מְרוּב אֲנָשֵׁי הַמְּדִינָה נִגְרַד הַחֲלַטַת הָרוּב שֶׁל נִבְחָרֵיוּ בְּכַנְסַת, כְּמוֹ עַל יְדֵי הַגִּשְׁתָּ פְּטִיצִיָּה שְׁתִּהִיָּה חַתוּמָה מְרוּב אֲנָשֵׁי זְכוֹת הַבְּחִירָה שְׁבַחְרוּ אֵת הַנִּבְחָרִים, אִין שׁוּם חַיּוּב לְנִבְחָרִים לְהַעֲנוֹת לְשׁוּם דְּרִישָׁה שֶׁל אִישִׁים אוֹ גּוֹפִים צִיבוֹרִיִּים, יִהְיוּ אִיזוּה שִׁיָּהּוּ, לְשֵׁם עֲרִיכַת מִשְׁאֵל־עִם. גַּם עֵינָן בְּשׁוֹרֵת מִהִרְשָׁדִים חִיּוּד (סִי קַע"ה) שְׁכּוֹתֵב דְּאִינוּ נִקְרָא מַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר אִם לֹא נִמְצְאוּ יַחַד כָּל רֵאשֵׁי הַקְּהָלוֹת עִישׁ. וְרַצּוֹנוּ לֹמַר דְּמַעֲמַד אֲנָשֵׁי הָעִיר נִקְרָא אִם נִמְצְאִים יַחַד עִם הַזּוּטָ"ה שְׁהֵם הַמְּנַהֲיָגִים הַכְּלָלִיִּים שֶׁל הָעִיר אוֹ הַמַּחְזוּ גַּם רֵאשֵׁי נִבְחָרֵי כָּל הַקְּהִילוֹת שְׁבִאוּתָה עִיר אוֹ מַחְזוּ.

וְלְפִיָּו נִ"ל פְּשׁוּט שְׁבַכְגּוֹן גִּידוֹנָנוּ, חֲבֵרֵי הַמְּמַשְׁלָה הֵם בְּמוֹבְנָם הַרְחֵב דּוֹגְמַת הַזּוּטָ"ה בְּמוֹבְנָם הַמְּצוּמָצֵם הַמְּנַהֲיָגִים הַכְּלָלִיִּים שֶׁל הַמְּדִינָה, וְחֲבֵרֵי הַבֵּית שֶׁל הַכְּנַסַת אֲשֶׁר נִמְצְאִים בְּהָ בִּיכְ כָּל מַסְלָגוֹת הַמְּדִינָה, הֵם גִּיכְ בְּמוֹבְנָם הַרְחֵב דּוֹגְמַת רֵאשֵׁי

הקהלות. וא"כ כל שאלה המוכרעת בכנסת עפ"י הצבעת הרוב נקרא כאילו כבר הוכרעה ברוב דעות ע"י זט"ה ומעמד אנשי העיר, שזה מועיל אליבא דכ"רע אפילו בדבר שאינו מצוי.

ג) כל זה אפילו למטוניה דהמבי"ט ז"ל. אבל בכלל מצינו לגדולי הפוסקים דלא סברי בזה לחלכה כהמבי"ט ז"ל, וסוברים שלא זו בלבד שלא צריכים למעמד אנשי העיר, אלא אפילו אם אנשי הקהל מביעים מסורש דעתם המנוגדת להחלטת זט"ה, ג"כ אין כחם לבטל החלטת הזט"ה והמה בבחינה של כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, דבבחירתם את הזט"ה למפקחי ומנהלי עניני הקהל גילו דעתם המפורשת שמוסרים ומיפים כחם של הזט"ה להיות ידם כידם ופיהם כפיהם לפעול כטוב בעיניהם לטובת הקהל בכל עניני הקהל, ועשייתם כעשייתם. ושוב אין ביכלתם למחות על פעולותיהם עד שיפוג תוקף כהונתם של הזט"ה, או שמתברר שישנה חלילה מעילה בתפקיד, שאזי שוללים את תוקף כהונתם בכלל, דומיא שמצינו בחר"מ סי' ר"צ סעי' ה' גבי אפוטרופוס ע"ש כי הרי הרשב"א הנ"ל באות א' הגדיר אותם כאפוטרופוסים על עניני העיר.

בראשונה אנו מוצאים גילוי לכך בשו"ת רמ"א (סי' ע"ג) שכותב בתוך דבריו דמנהג קדם בעיר הגדולה שכל דיניה נעשים ע"י הקהל המבוררים ומתקנין בעירן כל מילי וכל תקנותיהם שמתקנין שנראה בעיניהם שהוא לטובת הקהל תקנתן קיימת אף אם היה בזה פסידא לרבים כ"ש ליחידים ע"ש. ומדכותב הרמ"א שתקנתם קיימת אף אם היה בזה פסידא לרבים משמע מפורש דאף הרבים לא יכולים למחות בתקנתם.

וכן עיין בשו"ת מהרשד"ם חיר"ד (סי' רכ"ז) שמביא תשובת הרא"ש שהשיב שכל דבר שהקהל או טובי העיר שנמנו מדעת הקהל מסכימים א"צ קנין ולא שטר אלא דבריהם ככתובים וכמסורים דמי, ומדייק מדברי תשובת הרא"ש זאת שמשמע בפ"י שאין כח אפ"י בכל הקהל לבטל מה שיסכימו הברורים שהרי כתב שדבריהם ככתובים וכמסורים, ואחר כתיבה ומסירה שוב אין תקנה ע"ש.

ועיין גם בשו"ת פני יהושע (חאר"ח סי' ז') שכותב בתוך דבריו דאע"פ שראב"יה כתב במעמד אנשי העיר אפשר דבימיו לא נהגו אבל עתה הם בעירנו כראשי גלויות ואין א' מאנשי העיר מכניס ראשו בעסקיהם.

יותר מסודר כותב על כך בשו"ת משאת בנימין (סי' ל"ג) וז"ל הצריך לענינינו: ועוד נראה דדוקא בימי חכמי התלמוד לא הי' כח ביד זט"ה בא"ה למכור ב"ה של כרכים לפי שאותן זט"ה לא היה בידם שום כח ויכלת על אנשי הקהלה וכ"י אבל בזמן הזה בארצות הללו שמנהג הקהלות להעמיס עליהם מנהיגים ופרנסים ונותנים בידם מקל ורצועה על כל אנשי הקהלה לעשות כרצונם בכל עסקי הקהלה וכ"י והמנהיגים הם ממש דמו לרב אשי דאמר אי בעינא מונבא להו וכ"י ע"ש.

דון מינה במכש"כ שיש למנהיגי המדינה בתוקף תפקידם דין ראשי גלויות לתקן ולהחליט ככל אשר ימצא בעיניהם לטוב ולמועיל למדינה ואין לקהל הבורחים להתערב ולהכניס ראשם בעסקיהם כל זמן שהחלטותיהם אינם מתנגדים לחקי תוה"ק. ועליהם לסמוך על נבחריהם ולתת בהם אימון מלא.

ד) נימה חדשה בתוקף כח הנבחרים אנו מוצאים בשו"ת מהר"ם שיק חר"מ (סי' י"ט) שכותב בתוך דבריו וז"ל: והנה כל ציבור וציבור במקלות ב"י

הם כשותפים ויש לכל אחד ואחד זכות ורשות לכל עניני הציבור כמו שארי שותפים, אבל כדי שלא להיות הדבר כקדירה דבי שותפי ויהיה זה מושך לכאן וזה מושך לכאן ונאמר מקרא מלא בפשע הארץ רבים שריה ולזאת המנהג בכל קבוצות ישראל לבחור להם טובי העיר ולהם מסרו זכות שלהם כדי לעשות כל הדברים וכל התיקונים וכל הצטרכות של כל הציבור על פיהם וכי והנה בכל עיר ועיר חבורות שונות והם ג"כ כשותפים כל חבורה וחבורה לדבר המיוחד לה וכל חבורה וחבורה בוחרים לעצמם גבאים לכל עניניהם וברוב הקהלות נוהגין שאין להקהל רשות עליהם ונראה לי שהוא מדינא דהרי מבורא במס' תענית ד' כ"ח גבי קרבן עצים דע"י שהתנדבו אנשים ידועים עצים בשעת חסרון עצים תיקנו הנביאים שביניהם שאפי' אם תהי' העזרה מלאה עצים לא יביאו באותו היום עצים אלא משלהם, והה"ד בכל מצוה שיתאמצו יחד או רבים לקיים המצוה היא זכו באותה המצוה, וזה י"ל הטעם בכל החברות כיון שנתאמצו יחידים באותה מצוה אין להקל רשות עליהם כיון שכבר זכו באותה מצוה כאלו הוא שלהם ע"ש.

ומזה יש מקום לדון בגזירה שוה וגם בק"ו להמתאמצים בהנהגת והקמת בסיס בר קיימא למדינת ישראל שקמה לתחיה בימינו בעזרת השם יתברך, שאין לך מצוה גדולה מזו בזמן שהקו והמשקולת של ההנהגה היא להדרבן בעול התורה והמצוה ולא לחרוג ממסגרתה.

(ה) מכל הלין נראה ברור שבנידוננו לענין כח ותוקף מושלי ומנהיגי המדינה, כי יש בידי הממשלה ונבחרים העם בכנסת התוקף והעז, החיל והחוסן להכריע ברוב דעות כל עניני המדינה העומדים על הפרק והכרעתם מחייבת את המיעוט בממשלה ובכנסת, ואת כל הציבור במדינה [מובן שכל זה הוא כשהסכמתם אינה עומדת בניגוד לד"ת] ואין שום צורך לסנות אל הנבחרים ע"י עריכת משאל"עם. ולא רק שאין צורך כי אם צריך להמנע מכך כי הדבר יכול להביא היוק למדינה ע"י הכנסת אנדרלמוסיה בקרב הממשלה והנבחרים וממילא בקרב הציבור כולו כשזה ימשוך לכאן וזה לכאן וכדברי המקרא של בפשע הארץ רבים שריה שמוכר המהר"ם שיק הנ"ל. ויש מקום גדול לומר שאף אם רוב הבוחרים יביע התנגדות ג"כ אין חיוב לנבחרים לשמוע להם כל זמן משך תוקף כהונתם שהבוחרים בחרו בם וייפו את כחם, וכדמשמע מדברי הפוסקים הנ"ל, אלא שגם זה יכול להכניס אנדרלמוסיה גדולה בקרב המדינה, אם הנבחרים לא ישמעו לבוחריהם, והחכם עיניו בראשו של דבר, וצ"ל.

(ו) נוסף על כל האמור נלענ"ד שבכלל בענינים מדיניים וכלכליים אין זכות להביע דעה עליהם כי אם לאנשים מומחים הבקיאים בטיב הענינים ודעתם היא המכרעת בזה, ולא מביטים על כגון זה על הכרעת רוב מיכני בלבד. וחילי דידי מדברי תשובת הרשב"א המובאת בב"י בטור יר"ד סי' רכ"ח אות כ"ה שהשיב שרוב המקומות גדולי הקהל בעצה בהסכמה עושים כל עניני הציבור לפי שא"א לנשים ולקטנים ולחלושי הדעת להסכים בצרכיהם ויחידים בעלי העצה מן הסתם כאפוטרופוסים עליהם לפסקת על כל ענינים הצריכים.

וכך הוא גם דעת המהרש"ם בחאר"ח (סי' ל"ז) ע"ש. ואמנם בספרי שר"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' כ"ט כתבתי לענ"ד להקשות על דברי המהרש"ם במה שנותן

תוקף לעשירים יותר מלעניים דלת העם. אבל בנוגע להליכה בתר רוב חכמה בדברים הנוגעים להנהגת הציבור והמדינה שצריכים לזה חוש מדיני וכלכלי מיוחד שמיר מסתברים דבריו, וכמו שהבאתי שם שסובר נמי כן בספר תורת חיים הספרדי ח"ב סי' מ' שהולכים בהכרעת עניני הציבור בתר רוב בנין ולא בתר רוב מנין, ומסיים במעשה הרב וכותב: ופוק חזי בעירנו זאת שאלוניקי עיר ואם בישראל מימי קדם בימי איתני גאוני עולם הממונים המפקחים על עניני ציבור הם העשירים מביני מדע בעדת החכמים השלימים ואינם משגיחים על דברי רוב רובי דלת העם. והדעת נותן כן שהרי רוב עניני הציבור הם בהוצאות ופרעונות ולראות ולדקדק להוציא בעת הצורך ובמקום הצורך שלא יצא הממון לאיבוד, ומי יחוש ע"ז לכיון ולדקדק חוץ מהם שמוציאים הממון וכר עיי"ש.

ואף אנו נאמר בק"ו בן בנו של ק"ו: מי יחוש וידקדק על הפיקוח החיוני הכלכלי והמדיני של המדינה יותר ממושלי ונבחרי העם שכל כובד האחריות של קיום המדינה במלוא מובנם של המלים רובצת על שכמם, ושוקדים יומם ולילה על תקנתה, ובפרט במדינה כמדינתנו הצעירה שזה עתה יצאה מחיתוליה וקמה על רגליה, וזקוקה לעין פקוחה ובוחנת על כל צעד ושעל מבית ומבחוץ וטיפול מיוחד ומתמיד וד"ל.

ובכלל י"ל שבכגון נידוננו כר"ע יודו דלא אזלינן כלל בתר ההמון שאין להם ידיעה והבחנה בענינים מדיניים וכלכליים, ולא הבנה מה להעדיף למען יציבות המדינה, מכיון שההמון-עם יש לו כבר באי כח מדיניים המייצגים אותם במוסדות המדינה, וסמכו מלכתחילה את שתי ידיהם עליהם.

(ז) האמור עד כה הוא אפילו אם נמדוד דין מושלי ומנהיגי העם והמדינה עפ"י אמת המדה המצומצמת של זטי"ה בעיר קטנה או גדולה.

אבל לאמיתו של דבר גדול בהרבה לאין ערוך כחם של ראשי ומנהיגי המדינה אשר בהבחרם קבלו כח ותוקף של שלטון-מלכותי, כאשר ביארתי בהרבה מקומות בספרי הלכות מדינה. ומכיון שיש להם כח שלטוני א"כ בחקם חק שהענינים מוכרעים ע"פ הכרעת הרוב של חברי הכנסת, החק הזה מחייב את העם כולו במדינה ואי אפשר לבטלו עד שיבוטל ברוב חוקי אחר. ולכן בודאי מסור בידי אישי ההנהגה העוז והממשלה לנחל את המדינה במדיניות הפנים והחוץ ככל אשר ימצאו לנכון ולמועיל למדינה. כל זמן שפעולותיהם לא יעמדו בניגוד לשום חק מחוקי התורה.

כאמור, בגלל החפזי לענות קצרותי. אבל חושבני שגם בדברי הקצרים האלה יש בהם כדי למצות השקפת ההלכה כמענה על שאלתו.

והנני בכל הכבוד והיקר
(—) אליעזר יהודא וולדינברג